

ΟΔΗΓΟΣ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ

Οι βιβλιογραφικές ανασκοπήσεις αποτελούν *δευτερογενή δημοσιεύματα* και σκοπό έχουν την παρουσίαση ήδη δημοσιευμένων δεδομένων συγκεντρωτικά, προκειμένου να διερευνηθεί ένα αντικείμενο από διαφορετικές οπτικές γωνίες, να γίνει σύγκριση και ομαδοποίηση των αποτελεσμάτων διαφορετικών ερευνών και να αναδειχθεί το συγκεκριμένο θέμα σε όλες του τις διαστάσεις, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία. Τα κύρια είδη των βιβλιογραφικών ανασκοπήσεων είναι οι *περιγραφικές (ή αφηγηματικές)* και οι *συστηματικές ανασκοπήσεις* (Day & Gastel, 2012). Συγκεκριμένα, η περιγραφική ανασκόπηση ως ένα βαθμό ακολουθεί τη μεθοδολογία της συστηματικής ανασκόπησης παραλείποντας όμως ορισμένα στάδια και έχοντας έναν πιο αφηγηματικό χαρακτήρα. Από την άλλη μεριά, η συστηματική ανασκόπηση, ακολουθεί αυστηρούς κανόνες και η εκπόνησή της βασίζεται σε συγκεκριμένη μεθοδολογία, η οποία περιγράφεται στον συγκεκριμένο οδηγό (Siddaway et al., 2019).

✓ Η δομή της βιβλιογραφικής ανασκόπησης

Η δομή της κάθε επιστημονικής εργασίας διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος της. Συγκεκριμένα, για βιβλιογραφικές ανασκοπήσεις - ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για περιγραφική ή συστηματική - η εργασία θα πρέπει να περιλαμβάνει τις εξής ενότητες με την παρακάτω σειρά:

- Εξώφυλλο
- Πρόλογος-Ευχαριστίες
- Περιεχόμενα
- Κατάλογος συντομογραφιών/ συντομεύσεων
- Κατάλογος Πινάκων
- Κατάλογος εικόνων
- Κατάλογος γραφημάτων
- Περίληψη (Ελληνικά) με λέξεις κλειδιά
- Περίληψη (Αγγλικά) με key-words
- Εισαγωγή
- Σκοπός
- Μεθοδολογία
- Αποτελέσματα

- Συζήτηση
- Συμπεράσματα
- Βιβλιογραφία

Γενικές προδιαγραφές:

- Η έκταση του κειμένου θα πρέπει να είναι έως 10.000 λέξεων ανεξάρτητα από τον αριθμό των φοιτητών που συμμετέχουν (χωρίς τις εισαγωγικές σελίδες, πίνακες, λεζάντες, παραρτήματα, βιβλιογραφία κλπ.).
- Σελιδοποίηση: Μέγεθος σελίδας A4
- Διάστιχο: 1,5
- Γραμματοσειρά : Calibri ή Cambia ή Times New Roman
- Περιθώρια σελίδας:
 - Πάνω 2,5
 - Κάτω : 2,5
 - Δεξιά : 2,5
 - Αριστερά : 3,0
- Το κείμενο, τα σχήματα, οι πίνακες κ.λπ. δεν επιτρέπεται σε κανένα σημείο να επεκτείνονται και να καταλαμβάνουν τα προτεινόμενα περιθώρια της σελίδας.
- Η αρίθμηση των σελίδων της εργασίας είναι υποχρεωτική με ελληνικούς χαρακτήρες (1,2,3...) κάτω δεξιά της σελίδας.
- Οι παράγραφοι δηλώνονται με τη χρήση εσοχής.
- Ο λόγος που χρησιμοποιείτε να είναι απλός και περιεκτικός, χωρίς μεγάλες προτάσεις, ενώ ιδιαίτερο βάρος πρέπει να δίνετε στην επιχειρηματολογία και την επιστημονική τεκμηρίωση των απόψεων που εκθέτετε.

- Αποφύγετε τις μεγάλες προτάσεις και επιδιώξτε τη διατύπωση των σκέψεών σας με τρόπο απλό, κατανοητό και συγχρόνως μεστό σε νοήματα, με σύντομες και ξεκάθαρες εννοιολογικά προτάσεις.
- Μην ξεχνάτε ότι ένα επιστημονικό κείμενο δεν πρέπει να είναι απλώς περιγραφικό και θα πρέπει να συνοδεύεται τόσο από ερευνητικά δεδομένα, όσο και από τεκμηρίωση βιβλιογραφική με χρήση αναφορών.
- Χρησιμοποιήστε γ' πρόσωπο όταν γράφετε. Αποφύγετε το α' πληθυντικό και αντί αυτού αλλάξτε υποκείμενο (είναι προτιμότερη έκφραση «Σκοπός της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι...» παρά «Σκοπός μας είναι να ...») Επίσης, η χρήση της παθητικής φωνής («διεξάγεται», «διερευνήθηκε») πολλές φορές διευκολύνει και προλαμβάνει εκφραστικά λάθη.
- Το εξώφυλλο της πτυχιακής εργασίας θα πρέπει να έχει την παρακάτω μορφή:

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Τίτλος:

«.....»
.....»

(όνομα φοιτητή)

(όνομα φοιτητή)

(όνομα φοιτητή)

Επιβλέπων καθηγητής:

Τίτλος, όνομα

ΗΡΑΚΛΕΙΟ – (μήνας – έτος)

ΔΟΜΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

✓ Ευχαριστίες

Ο Πρόλογος πρέπει να εκτείνεται το μέγιστο σε μία σελίδα. την αρχή του Προλόγου μνημονεύεται το Πανεπιστημιακό Ίδρυμα και το Τμήμα όπου εκπονήθηκε η εργασία. Περιγράφεται πολύ συνοπτικά τι περιλαμβάνει η εργασία και αναφέρονται οι στόχοι και τα οφέλη από την εκπόνησή της, καθώς, επίσης, τονίζεται η σημασία της συγκεκριμένης εργασίας για τη συγκεκριμένη επιστήμη. Τέλος, ο Πρόλογος καταλήγει με αναγνώριση και ευχαριστίες προς όλους όσοι βοήθησαν για την πραγματοποίηση της εργασίας με την παροχή γνώσεων, στοιχείων και εφοδίων. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται το όνομα και ο τίτλος του επιβλέποντα καθηγητή, το εργαστήριο (εάν υπάρχει) και τυχόν άλλα φυσικά πρόσωπα ή υπηρεσίες που συνέβαλαν στην εκπόνηση της εργασίας.

✓ Πίνακας περιεχομένων

Περιλαμβάνουν τους τίτλους των κεφαλαίων και τους τίτλους των αριθμημένων ενοτήτων μέχρι τρία το πολύ επίπεδα. Το δεξί άκρο κάθε καταχώρησης αναφέρεται ο αντίστοιχος αριθμός της σελίδας.

✓ Συντομογραφίες/Συμβολισμοί

Στο μέρος αυτό δίνονται συγκεντρωμένοι όλοι οι συμβολισμοί ή οι συντομογραφίες που αναφέρονται στο κείμενο. Ανεξάρτητα από το αν η πτυχιακή εργασία περιλαμβάνει πίνακα συμβολισμών και συντομογραφιών, ο φοιτητής οφείλει όταν θα εμφανίζεται για πρώτη φορά στο κείμενο μία συντόμευση να την επεξηγεί. Όλοι οι συμβολισμοί και οι συντομογραφίες θα πρέπει να παρατίθενται κατά αλφαβητική σειρά, πρώτα οι ελληνικοί και μετά οι ξενόγλωσσοι.

✓ Κατάλογος Πινάκων/Εικόνων/ Σχημάτων

Κάθε πίνακας, απεικόνιση ή γραφική παράσταση πρέπει να συνοδεύεται από επικεφαλίδα, συνήθως με σειριακή αρίθμηση, και σίγουρα από σύντομη περιγραφή (λεξάντα) που να εξηγεί τι παρουσιάζεται. Το δεξί άκρο κάθε καταχώρησης αναφέρεται ο αντίστοιχος αριθμός της σελίδας. Τα Σχήματα, οι Εικόνες και οι Πίνακες φέρουν

υποχρεωτικά πρόθεμα, αριθμό και τίτλο. Το πρόθεμα αποτελείται από την αντίστοιχη λέξη (Πίνακας/ Γράφημα/ Εικόνα/ Σχήμα). Η αναφορά τους στο κείμενο γίνεται με ολόκληρη τη λέξη Πίνακας/ Γράφημα/ Εικόνα/ Σχήμα και τον αριθμό του με bold , π.χ. « Στον **Πίνακα 1** παρουσιάζονται...».

✓ **Περίληψη στην ελληνική γλώσσα**

Η Περίληψη πρέπει να έχει έκταση 250-300 λέξεις και να συνοψίζει το περιεχόμενο της εργασίας. Το περιεχόμενο της Περίληψης προτείνεται να έχει την παρακάτω δομή: *Εισαγωγή, Σκοπός, Μεθοδολογία, Αποτελέσματα, Συμπεράσματα*. Η περίληψη θα πρέπει να συνοδεύεται από 3-5 λέξεις-κλειδιά.

✓ **Περίληψη στην αγγλική γλώσσα**

Η περίληψη στα Αγγλικά θα πρέπει να αποτελεί πιστή μετάφραση της ελληνικής περίληψης στην αγγλική γλώσσα. Η περίληψη θα πρέπει να συνοδεύεται από 3-5 λέξεις-κλειδιά (key-words).

✓ **Εισαγωγή**

Ποιο είναι το αντικείμενο της ανασκόπησης; Ποια είναι η σπουδαιότητα του θέματος που επιλέξατε; Ορισμοί ειδικών εννοιών που πιθανώς αφορούν το θέμα. Ποιο είναι σε γενικές γραμμές το σημερινό επίπεδο γνώσεων στη εθνική και διεθνή βιβλιογραφία στο αντικείμενο; Στο σημείο αυτό παρατίθενται δεδομένα από τη βιβλιογραφία που αναδεικνύουν την ανάγκη για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας. Σημαντικές μελέτες που έχουν διεξαχθεί γύρω από το συγκεκριμένο θέμα και δια της επαγωγική μεθόδου, από το πιο γενικό στο πιο ειδικό μπορεί ο φοιτητής να κλείσει την εισαγωγή μεταβαίνοντας σε μία επόμενη παράγραφο στην οποία θα αναπτύξει το σκοπό.

✓ **Σκοπός**

Μία σύντομη παράγραφος στην οποία αναφέρεται ποιος είναι ο σκοπός της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης.

✓ Ερευνητικά ερωτήματα/ Επιμέρους στόχοι

Μία παράγραφος, κατά προτίμηση σε λίστα, στην οποία αναφέρεται ποιο είναι το κύριο ερευνητικό ερώτημα (PICO) και ποια είναι τα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα που θα απαντηθούν.

✓ Μεθοδολογία

Στο σημείο αυτό περιγράφεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε κατά την εκπόνηση της εργασίας. Γίνεται αναφορά στις βάσεις δεδομένων διεξήχθη η αναζήτηση (πχ. IATROTEK, PubMed) και στις λέξεις κλειδιά χρησιμοποιήθηκαν για την αναζήτηση αυτή.

Ιδανικά, ειδικά στην περίπτωση που εκπονείται συστηματική ανασκόπηση θα πρέπει να αναφέρεται και ο αλγόριθμος της αναζήτησης των λέξεων κλειδιών με τη βοήθεια της λογικής Boolean (AND/ OR/ NOT). Για παράδειγμα:

(“Students, Nursing” OR “Health students”) AND (“Models, Educational” OR “Education” OR “Health education” OR “Education, Nursing, Graduate” OR “Teaching” OR “Curriculum” OR “Training” OR “Workshops” OR “Journal clubs”) AND (“Evidence- Based Practice” OR “Evidence-Based Nursing”)

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να αναφέρονται τα φίλτρα που χρησιμοποιήθηκαν κατά την αναζήτηση στις βάσεις δεδομένων. Για παράδειγμα, η χρονική περίοδος δημοσίευσης των άρθρων (πχ. αναζήτηση επιστημονικών άρθρων που δημοσιεύτηκαν κατά τη χρονική περίοδο 2009-2019), η γλώσσα (πχ. άρθρα δημοσιευμένα μόνο στην ελληνική και αγγλική γλώσσα), το είδος των μελετών που επιλέξαμε να συμπεριληφθούν στη μελέτη (πχ. ερευνητικές μελέτες). Εάν έχουν τεθεί κριτήρια εισαγωγής στην ανασκόπηση και κριτήρια αποκλεισμού, τότε θα πρέπει να αναφέρονται σε αυτό το σημείο.

Επιπρόσθετα, στην περίπτωση της συστηματικής ανασκόπησης αναφέρεται ότι η εξαγωγή των αποτελεσμάτων έγινε με τη χρήση του διαγράμματος ροής PRISMA (PRISMA Flow Diagram, 2009).

✓ Αποτελέσματα

Εάν πρόκειται για περιγραφική ανασκόπηση, τα αποτελέσματά της θα πρέπει να παρουσιάζονται σε ένα συγκεντρωτικό πίνακα, ο οποίος θα περιλαμβάνει βασικές

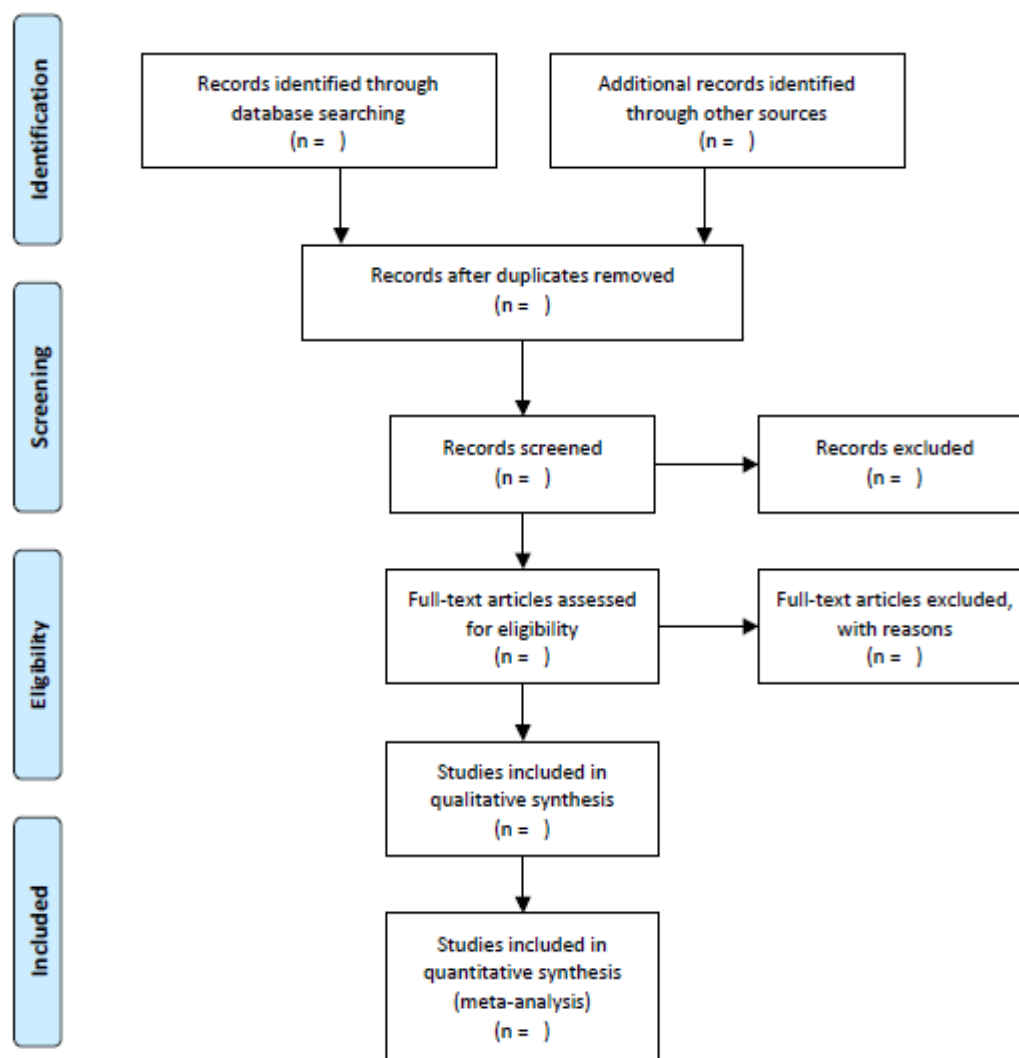
πληροφορίες για όλες τις μελέτες που συμπεριελήφθησαν στην ανασκόπηση αυτή. Εκτός από την παράθεση του πίνακα, θα πρέπει να γίνει περιγραφή των αποτελεσμάτων της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, δηλαδή σύντομη αναφορά σε κάθε μελέτη και στη συνέχεια ομαδοποίηση των αποτελεσμάτων, πχ. ως προς το σχεδιασμό της μελέτης, το ερευνητικό εργαλείο ή τα ευρήματά τους.

Εάν πρόκειται για συστηματική ανασκόπηση, ισχύουν όλα τα παραπάνω όμως πρέπει να προηγηθεί παρουσίαση των σταδίων της αναζήτησης βάσει του διαγράμματος ροής PRISMA 2009 (**Γράφημα 1**).

Επίσης, σε μία συστηματική ανασκόπηση δεν θα πρέπει να απουσιάζει η κριτική αποτίμηση των μελετών με τη χρήση κριτηρίων που ορίζουν επίσημες λίστες, όπως είναι οι CASP checklists (<https://casp-uk.net/>).

PRISMA 2009 Flow Diagram

From: Moher D, Liberati A, Tetzlaff J, Altman DG, The PRISMA Group (2009). Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses: The PRISMA Statement. PLoS Med 6(7): e1000097. doi:10.1371/journal.pmed1000097

For more information, visit www.prisma-statement.org.

Γράφημα 1. Διάγραμμα ροής PRISMA 2009 για συστηματικές ανασκοπήσεις και μετα-αναλύσεις

✓ **Συζήτηση**

Η συζήτηση, όπως και στην περίπτωση της ερευνητικής εργασίας, αποτελεί το σημείο όπου γίνεται η προσπάθεια για ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Πιο αναλυτικά, θα πρέπει ο φοιτητής με τη βοήθεια της βιβλιογραφίας να προσπαθήσει να ερμηνεύσει και να τεκμηριώσει το γιατί μπορεί να ανέδειξε η ανασκόπηση αυτά τα αποτελέσματα. Επίσης, θα πρέπει να προσπαθήσει να εξηγήσει το τι μπορεί αυτά τα αποτελέσματα να σημαίνουν – ενδέχεται μέσω των ευρημάτων να αποκαλύπτεται ένα κενό στη γνώση, ένα έλλειμμα, μια ανάγκη για παρέμβαση, μια νέα τάση της έρευνας. Σε αυτήν την περίπτωση ο φοιτητής οφείλει να δώσει μια ερμηνεία και να υπογραμμίσει το σημείο αυτό. Τέλος, η συζήτηση θα μπορούσε να ολοκληρωθεί με την παράθεση προτάσεων (πχ. προτάσεις για περαιτέρω έρευνα ή προτάσεις για παρέμβαση).

✓ **Συμπεράσματα**

Τα συμπεράσματα αποτελούν το τελευταίο μέρος του κειμένου, όπου σε μία παράγραφο με συντομία αναφέρονται τα κεντρικά συμπεράσματα στα οποία οδήγησε η συγκεκριμένη βιβλιογραφική ανασκόπηση.

✓ **Βιβλιογραφία**

Η καταχώρηση βιβλιογραφικών αναφορών στην εργασία είναι υποχρεωτική και προσδίδει ποιότητα και επιστημονική τεκμηρίωση στο αποτέλεσμα. Η εργασία του φοιτητή θα πρέπει να βασίζεται σε ενδείξεις από έγκυρες πηγές, όπως είναι επιστημονικά περιοδικά και βιβλία. Επίσης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί υλικό που ανήκει στη γκρίζα βιβλιογραφία, όπως για παράδειγμα πρακτικά συνεδρίων και διδακτορικές διατριβές. Το σύστημα που προτείνεται για τη σύνταξη της βιβλιογραφίας είναι το APA style.

ΟΔΗΓΟΣ ΓΙΑ ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ/ ΜΕΤΑ-ΑΝΑΛΥΣΗΣ

Η διεξαγωγή και η συγγραφή συστηματικής ανασκόπησης/μετα-ανάλυσης βασίζονται σε επιστημονικές αρχές και διαμορφωμένους κανόνες τους οποίους οφείλουν να ακολουθούν οι συγγραφείς προκειμένου να ελαχιστοποιούνται τα σφάλματα, τα οποία εξ' ορισμού συνοδεύουν κάθε επιστημονική εργασία αυτού του είδους, αλλά και να εξάγονται έγκυρα συμπεράσματα για ένα συγκεκριμένο θέμα (Πατελάρου & Μπροκαλάκη, 2010).

Στάδια συστηματικής ανασκόπησης και μετα-ανάλυσης

Στάδιο 1. Διατύπωση ερευνητικού ερωτήματος

Το πιο σημαντικό βήμα είναι η διατύπωση του ερευνητικού ερωτήματος στο οποίο ζητείται να δοθεί απάντηση με τη συγκεκριμένη ανασκόπηση ή και μετα-ανάλυση της βιβλιογραφίας. Το ερευνητικό ερώτημα πρέπει να είναι σαφές, επιστημονικά τεκμηριωμένο και κλινικά σημαντικό.

Στάδιο 2. Καθορισμός κριτηρίων εισαγωγής και αποκλεισμού μιας μελέτης

Ο καθορισμός κριτηρίων εισόδου ή αποκλεισμού μιας μελέτης στην ανασκόπηση/μετα-ανάλυση αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά βήματα. Με την εφαρμογή των κριτηρίων που θα καθοριστούν *a priori* προκύπτει ο κατάλληλος πληθυσμός. Τα συγκεκριμένα κριτήρια αναφέρονται τόσο στα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, στο είδος της παρέμβασης, στις μεθόδους σύγκρισης, στην έκβαση όσο και στο είδος των μελετών (κοορτές, ασθενών- μαρτύρων, συγχρονικές ή κλινικές δοκιμές).

Στάδιο 3. Αναζήτηση βιβλιογραφίας

Αναγκαία προϋπόθεση για τη συστηματική αναζήτηση σχετικών και κατάλληλων δημοσιεύσεων είναι ο καθορισμός όρων ευρετηριασμού. Χρησιμοποιούνται λέξεις-

κλειδιά (*Mesh terms*) και τηρείται λεπτομερής αλγόριθμος αναζήτησης και απεικόνισης των βημάτων της ανασκόπησης της βιβλιογραφίας (*search strategy-flowchart*).

Συχνά, γίνεται κατά την αναζήτηση η χρήση των όρων Boolean με τη συνδυασμό των λέξεων κλειδιών και με τη βοήθεια των όρων “AND” και “OR” (και ενίοτε “NOT”). Η αναζήτηση μπορεί να πραγματοποιηθεί σε διάφορες βάσεις δεδομένων, κάτι το οποίο πρέπει να αναφέρεται με σαφήνεια στη μεθοδολογία και να απεικονίζεται στον αλγόριθμο αναζήτησης. Οι κυριότερες ηλεκτρονικές βάσεις, όπου μπορεί να πραγματοποιηθεί αναζήτηση της βιβλιογραφίας για τη Νοσηλευτική επιστήμη είναι οι εξής:

- Medline (<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/sites/entrez>),
- Scopus (<http://www.scopus.com/home.url>),
- Embase (<http://www.embase.com>),
- Cochrane Library (<http://www.cochrane.org>),
- CINAHL (<http://www.ebscohost.com/cinahl>).

Επιπρόσθετα, πηγές αναζήτησης πληροφορίας θα μπορούσαν να αποτελέσουν οι βιβλιογραφικές αναφορές των άρθρων που ανακτήθηκαν, τα πρακτικά συνεδρίων και άλλες πηγές, όπως αρχεία ιδιωτικών και κρατικών οργανισμών έρευνας.

Στάδιο 4. Αξιολόγηση και επιλογή των μελετών

Μετά από τη συλλογή της βιβλιογραφίας ακολουθεί η αξιολόγηση των άρθρων βάσει κριτηρίων. Γίνεται αποτίμηση της μεθοδολογικής αρτιότητας των μελετών και επιλογή αυτών που απαντούν στο ερευνητικό ερώτημα. Για την αποφυγή της μεροληψίας του ερευνητή, η όλη διαδικασία πρέπει να πραγματοποιείται τουλάχιστον από δύο άτομα, ενώ σε περίπτωση διαφωνίας επιλύεται το πρόβλημα από τρίτο άτομο.

Στάδιο 5. Καταγραφή των δεδομένων

Τα βασικά χαρακτηριστικά των μελετών καταγράφονται σε μια προσχεδιασμένη φόρμα, που επιτρέπει με ευκολία τη σύγκριση των μελετών και την εκτίμηση του βαθμού ομοιότητας μεταξύ τους. Η εκτίμηση του βαθμού ομοιότητας περιγράφεται με τον όρο «εκτίμηση της ετερογένειας των μελετών». Στο στάδιο αυτό να τονιστεί ότι η

καταγραφή των δεδομένων των πρωτογενών μελετών θα πρέπει να διεξάγεται από δύο άτομα για ελαχιστοποίηση των σφαλμάτων. Το τελευταίο βήμα της συστηματικής ανασκόπησης, συνεπώς, αποτελεί ο καθορισμός των μελετών που πρόκειται να συμπεριληφθούν στη μετα-ανάλυση για τον υπολογισμό, με μαθηματικό τρόπο, ενός συνδυαστικού αποτελέσματος. Στη συνέχεια, εφαρμόζεται η μετα-ανάλυση για το συνδυασμό, των αποτελεσμάτων των μελετών που επιλέχθηκαν κατά τη συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση, έτσι ώστε να εξαχθεί ένα συγκεντρωτικό αποτέλεσμα (Γαλάνης, 2009).

Στάδιο 6. Στατιστική ανάλυση

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από τη συστηματική ανασκόπηση είναι το επόμενο βήμα για να προχωρήσει κάποιος από τη συστηματική ανασκόπηση στη μετα-ανάλυση. Σε αυτό το στάδιο, ουσιαστικά συντίθενται όλα τα αποτελέσματα των υπαρχουσών μελετών για να προκύψει ένα συγκεντρωτικό αποτέλεσμα. Αν οι συγγραφείς παρουσιάσουν τα ευρήματα των σχετικών μελετών χωριστά, χωρίς να δώσουν ένα συγκεντρωτικό αποτέλεσμα –που προκύπτει μέσα από στατιστικές διαδικασίες- τότε δεν πρόκειται για μετα-ανάλυση αλλά για συστηματική ανασκόπηση (Πατελάρου & Μπροκαλάκη, 2010).

Στάδιο 7. Παρουσίαση αποτελεσμάτων

Γίνεται η παρουσίαση των βασικών χαρακτηριστικών των μελετών σε πίνακα. Παρατίθεται ο ακριβής αριθμός των ανακτηθέντων άρθρων που προέκυψε κατά την αναζήτηση. Στη συνέχεια, παρέχεται ο αριθμός και οι αιτίες αποκλεισμού άρθρων μετά από έλεγχο του τίτλου ή της περίληψης, καθώς και εκείνων που αποκλείστηκαν μετά από πλήρη μελέτη ενός εκάστου εξ αυτών.

Τέλος, αν έχει πραγματοποιηθεί και μετα-ανάλυση, τότε τα αποτελέσματα μπορούν να αποτυπωθούν σε γράφημα, το οποίο είναι ιδιαίτερα χρήσιμο γιατί παρέχει μια άμεση εκτίμηση αναφορικά με την ύπαρξη ή μη ετερογένειας μεταξύ των μελετών.

Στάδιο 8. Ερμηνεία αποτελεσμάτων

Το τελευταίο βήμα της όλης προσπάθειας αποτελεί η ερμηνεία των αποτελεσμάτων, καθώς και ο έλεγχος της συνέπειας του συμπεράσματος της μετα-ανάλυσης. Συχνά η συστηματική ανασκόπηση ταυτίζεται ως όρος με την μετα-ανάλυση. Η μετα-ανάλυση είναι ουσιαστικά μια ποσοτική συστηματική ανασκόπηση. Με τον όρο «μετα-ανάλυση» εννοείται η ενοποίηση και η στατιστική ανάλυση δεδομένων, τα οποία προέρχονται από ανεξάρτητες μελέτες με σκοπό την εξαγωγή σαφέστερων συμπερασμάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Γαλάνης, Π. (2009). Συστηματική ανασκόπηση και μετα-ανάλυση. Αρχ Ελλ Ιατρ, 26, 826-841

Πατελάρου, Ε., & Μπροκαλάκη, Η. (2010). Μεθοδολογία της συστηματικής ανασκόπησης και μετα-ανάλυσης. Νοσηλευτική, 49(2), 122-130

Ξενόγλωσση

CASP Checklists. Available at <https://casp-uk.net/casp-tools-checklists/>

Day, R. A., & Gastel, B. (2012). How to write and publish a scientific paper. Cambridge University Press.

PRISMA - Transparent reporting of systematic review and meta-analyses. Available at <http://prisma-statement.org/PRISMAStatement/FlowDiagram.aspx>

Siddaway, A. P., Wood, A. M., & Hedges, L. V. (2019). How to do a systematic review: a best practice guide for conducting and reporting narrative reviews, meta-analyses, and meta-syntheses. Annual review of psychology, 70, 747-770.